

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Emerging parenthood: Parental sensitivity from infancy to toddlerhood

Branger, M.C.E.

Citation

Branger, M. C. E. (2022, November 2). *Emerging parenthood: Parental sensitivity from infancy to toddlerhood*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3485135>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3485135>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

APPENDIX

Appendices

Nederlandse samenvatting

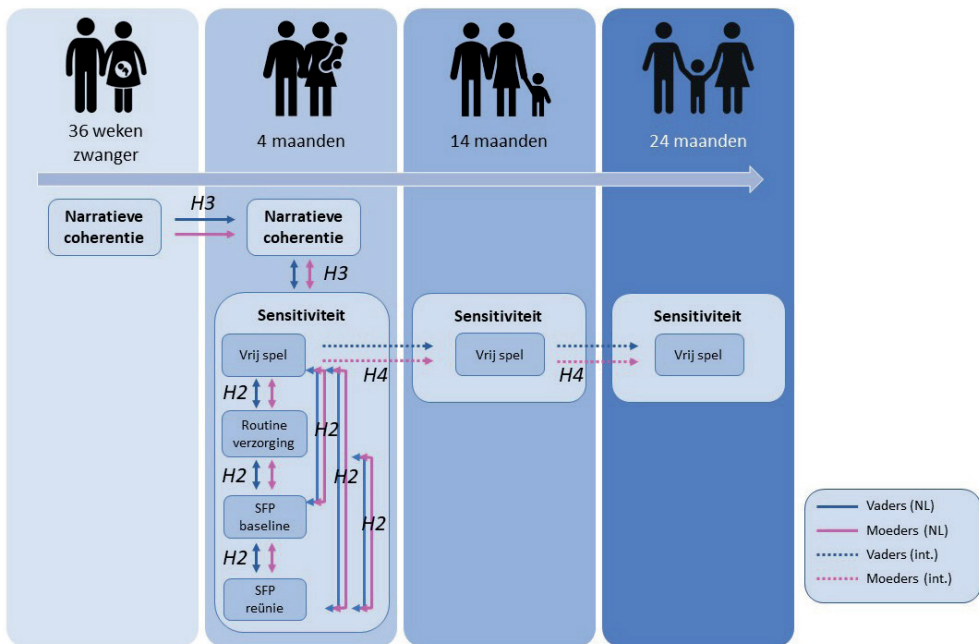
(Summary in Dutch)

Het creëren van een optimale start tijdens de eerste 1000 dagen van alle kinderen is een belangrijke focus geworden voor zowel onderzoekers als beleidsmakers (bijv. Cusick & Georgieff, 2013; Rijksoverheid, 2018). Tijdens de eerste 1000 dagen vindt de snelste hersengroei plaats bij kinderen (Cusick & Georgieff, 2013). Deze specifieke periode is dan ook belangrijk voor het aanleggen van een goede basis bij kinderen als het gaat om algehele gezondheid en (hersenen)ontwikkeling. Daarnaast ontwikkelen kinderen in deze periode gehechtheidsrelaties met hun opvoeders. Een veilige gehechtheidsrelatie met een opvoeder hangt samen met talloze positieve ontwikkelingsuitkomsten bij het kind (bijv. Thompson, 2018). Veilige gehechtheid is daarom een belangrijke bouwsteen voor de basis die kinderen aanleggen in de eerste 1000 dagen. Ouders beïnvloeden de mentale en fysieke gezondheid van hun kinderen al vanaf de conceptie op verschillende manieren. Zij kunnen zo bijdragen aan de positieve ontwikkeling van kinderen tot ver in de volwassenheid, en zelfs tot in volgende generaties (bijv. Chen et al., 2019; Cusick & Georgieff, 2013; Whittle et al., 2014).

Een manier waarop ouders een positieve invloed kunnen hebben op de ontwikkeling van hun kind, en specifiek op de gehechtheidsrelatie met hun kind, is via sensitief ouderschap (Ainsworth et al., 1974; De Wolff & Van IJzendoorn, 1997). Sensitief ouderschap (hierna genoemd: sensitiviteit) staat voor de vaardigheid van ouders om de signalen van hun kind te begrijpen en hierop prompt en adequaat te reageren (Ainsworth et al., 1974). Sensitiviteit is in het bijzonder belangrijk in de eerste drie jaar van een kinderleven, omdat het in deze periode impact heeft op allerlei positieve ontwikkelingen die gedurende het hele leven voortduren (bijvoorbeeld betere breinontwikkeling; DePasquale & Gunnar, 2020). Daarnaast heeft onderzoek aangetoond dat het voor de maatschappij als geheel ook financiële voordelen heeft wanneer ouders sensitief zijn naar hun kind in de vroege kindertijd, aangezien meer sensitief ouderschap gerelateerd is aan lagere kosten voor de maatschappij op latere leeftijd (Bachman et al., 2022).

Ouders die sensitief reageren, geven een gepaste reactie op de signalen van hun kind (Ainsworth et al., 1974; De Wolff & Van IJzendoorn, 1997). Sensitiviteit speelt via diverse mechanismen een vitale rol bij de ontwikkeling van kinderen in de vroege kindertijd, zo leren kinderen door sensitieve reacties van hun ouders dat zij op een positieve manier kunnen bouwen en vertrouwen op hun ouders, wat het opbouwen van een veilige gehechtheidsrelatie stimuleert. Verrassend genoeg is er echter nog maar weinig onderzoek gedaan naar het verloop van sensitiviteit over de tijd heen, bij zowel moeders als vaders, gedurende deze eerste belangrijke bouwjaar in het leven van kinderen. Daarom was het doel van dit proefschrift om meer inzicht te geven in het verloop van sensitief ouderschap vanaf de geboorte van het kind tot de peutertijd, bij zowel moeders als vaders die voor het eerst een kind hebben gekregen. Figuur 1 geeft een schematische weergave van de onderwerpen die zijn behandeld in dit proefschrift. De volgende vragen zijn onderzocht:

1. In hoeverre is sensitiviteit afhankelijk van de context waarin het wordt geobserveerd? [Hoofdstuk 2]
2. Hoe verloopt narratieve coherentie van (aanstaande) moeders en vaders over de tijd heen gedurende de transitie naar het ouderschap? [Hoofdstuk 3]
3. Is de narratieve coherentie van moeders en vaders tijdens en na de zwangerschap gerelateerd aan hun sensitiviteit? [Hoofdstuk 3]
4. In hoeverre verschillen moeders en vaders in hun sensitiviteit in de periode van de babytijd tot de peutertijd? [Hoofdstuk 2, 3 en 4]
5. Hoe verloopt sensitiviteit over de tijd heen van de babytijd tot de peutertijd bij zowel moeders als vaders? [Hoofdstuk 4]

Figuur 1. Schematische weergave van de onderwerpen in dit proefschrift (H2 = Hoofdstuk 2; H3 = Hoofdstuk 3; H4 = Hoofdstuk 4).

Het belang van context bij het meten van verschillen in sensitiviteit

Voorafgaand aan het onderzoeken van narratieve coherentie als voorspeller van sensitiviteit en het verloop van sensitiviteit over de tijd heen, hebben we het meten van het construct sensitiviteit onder de loep genomen. We hebben in het bijzonder gekeken naar de contexten waarin sensitiviteit vaak wordt gemeten. Hoewel het construct sensitiviteit oorspronkelijk is ontwikkeld door Mary Ainsworth, gebaseerd op haar lange observaties van moeder-kind interacties in natuurlijke settingen (bijv. Ainsworth et al., 1967), wordt sensitiviteit in meer recente studies gemeten via korte observaties in diverse soorten contexten. Een belangrijke vraag in dit proefschrift was dan ook in hoeverre de context waarin sensitiviteit wordt geobserveerd, een rol speelt bij gevonden verschillen in sensitiviteit. Met andere woorden: moeten we rekening houden met de context wanneer we (het verloop van) sensitiviteit willen onderzoeken?

Om deze vraag te beantwoorden, hebben we sensitiviteit naar baby's van 4 maanden oud geobserveerd bij zowel moeders als vaders in 109 Nederlandse gezinnen, in vier verschillende contexten: een routine verzorgingstaak (bijvoorbeeld de baby in bad doen), een moment waar zij met hun baby speelden ('vrij spel'), en het baselinemoment en reünimoment van een experiment genaamd *Still Face Paradigm* (SFP; Tronick et al., 1978). De resultaten, die in detail staan beschreven in Hoofdstuk 2, laten zien dat de mate van sensitiviteit die ouders lieten zien naar hun baby inderdaad per context verschilde: ouders waren over het algemeen sensitiever naar hun baby in de context waarin zij een routine verzorgingstaak uitvoerden, dan in de context van vrij spel en tijdens de baseline en reünie van het SFP-experiment. Ook waren zij over het algemeen sensitiever naar hun baby in de context van vrij spel dan tijdens de baseline en reünie van het SFP-experiment. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat vaders en moeders beter zijn in het oppikken van en passend reageren op de signalen van hun baby in contexten die meer ecologisch valide zijn, oftewel tijdens situaties die meer overeenkomen met hun dagelijkse realiteit. Daarnaast worden ouders dus meer uitgedaagd in hun sensitieve ouderschap in contexten die minder ecologisch valide zijn, oftewel tijdens situaties die minder overeenkomen met hun dagelijkse realiteit. Deze resultaten komen overeen met eerder onderzoek naar alleen moeders (Joosen et al., 2012), en benadrukken hoe belangrijk het is om in rekening te houden met de context wanneer sensitiviteit wordt geobserveerd. Om meetfouten in gevonden effecten te voorkomen, adviseren wij daarom zowel voor wetenschappelijk onderzoek naar (het verloop van) sensitiviteit als voor de praktijk om gelijksoortige observatiecontexten te gebruiken wanneer er verschillende meetmomenten over de tijd heen zijn en/of wanneer er verschillende subgroepen worden geobserveerd. Dit advies hebben wij zelf toegepast in Hoofdstukken 3 en 4. In Hoofdstuk 3 hebben we alle vier de genoemde contexten gebruikt om sensitiviteit te observeren bij zowel moeders als vaders. In Hoofdstuk 4 hebben we, om de observatiecontext zoveel mogelijk overeen te laten komen met de dagelijkse realiteit van ouders, een observatiecontext uitgekozen die op gelijke wijze over de tijd heen kon worden gebruikt bij zowel moeders als vaders om sensitiviteit te observeren (i.e., een vrij spel situatie).

Narratieve coherentie in de overgang naar ouderschap en in relatie tot sensitiviteit

Zoals eerder benoemd, is sensitief ouderschap een belangrijke factor in de ontwikkeling van een veilige gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind (De Wolff & Van IJzendoorn, 1997). In de wetenschappelijke theorie wordt daarnaast benoemd dat sensitiviteit, samen met de gedachten en gevoelens die ouders hebben over hun kind ('mentale representaties'), een rol speelt in de intergenerationele overdracht van gehechtheid (bijv. Oppenheim, 2006). Dit theoretische raamwerk wordt schematisch weergegeven in Figuur 2.

Figuur 2. Theoretisch framework van de intergenerationele overdracht van gehechtheid.

Een aantal wetenschappers vermoedt dat met name de narratieve coherentie van deze mentale representaties een rol speelt in dit raamwerk (Oppenheim, 2006; Sher-Censor, 2015). Narratieve coherentie staat voor de mate waarin een ouder in staat is om op een geloofwaardige, duidelijke, relevante en intern consistente manier te praten over (de relatie met) zijn of haar kind. Ouders creëren al gedachten en gevoelens over (de relatie met) hun kind tijdens de zwangerschap (Foley et al., 2019; Glover & Capron, 2017). Daarom was het tweede doel van dit proefschrift om het verloop van narratieve coherentie specifiek tijdens de transitie van zwangerschap naar ouderschap te onderzoeken, en om de vermoedelijke relatie van narratieve coherentie tijdens en na de zwangerschap met sensitiviteit te onderzoeken. Deze studie is middels interviews en observaties uitgevoerd bij moeders en vaders uit 105 Nederlandse gezinnen en de resultaten hiervan zijn in detail beschreven in Hoofdstuk 3. Voor zover bekend is dit de eerste studie waarin naar prenatale en postnatale narratieve coherentie wordt gekeken bij zowel moeders als vaders, inclusief de relatie met sensitief ouderschap.

Met betrekking tot het verloop van narratieve coherentie tijdens de transitie van zwangerschap naar ouderschap laten onze resultaten zien dat de mate van narratieve coherentie bij zowel moeders als vaders verbetert over de tijd heen. Dit komt ook overeen met eerder onderzoek naar gelijksoortige concepten over mentale representaties (bijv. Cairo et al., 2012; Vreeswijk et al., 2015). De resultaten laten zien dat het voor ouders makkelijker is om op een coherente manier over (de relatie met) hun kind te praten, wanneer zij ook daadwerkelijk ervaring met hun kind hebben opgedaan en daardoor ook levendige voorbeelden kunnen geven over wie hun kind is. Interessant genoeg was er wel een relatie tussen prenatale en postnatale narratieve coherentie bij vaders, maar niet bij moeders; moeders die een meer coherent verhaal schetsten tijdens hun zwangerschap, waren niet per se ook meer coherent na de geboorte van hun kind. Er zijn drie mogelijke verklaringen voor dit resultaat. Ten eerste de hormonale veranderingen die moeders

doormaken tijdens en na de zwangerschap: zowel moeders als vaders krijgen te maken met hormonale veranderingen tijdens de transitie naar het ouderschap, zoals veranderingen in estradiol en testosteron, maar de hormonale veranderingen en schommelingen bij moeders worden aangestuurd door de zwangerschap, de geboorte, en door het al dan niet geven van borstvoeding, en zijn ook drastischer dan bij vaders (Leuner et al., 2010). Ten tweede de hoeveelheid tijd die moeders spenderen met hun kind: moeders zijn over het algemeen vaker de primaire verzorger dan vaders, waardoor zij meestal ook meer tijd met hun kind doorbrengen. De gevonden instabiliteit in de narratieve coherentie bij moeders kan dus ook betekenen dat moeders sneller dan vaders hun fantasieën vanuit de zwangerschap omzetten in realistische en complexe verhalen. Ten derde spelen mogelijke negatieve bevallingservaringen een rol, die wellicht tijdelijk ervoor zorgden dat sommige moeders minder goed in staat waren om op een coherente manier over (de relatie met) hun kind te praten. Tijdens onze dataverzameling merkten we namelijk dat moeders die negatief terugkeken op hun bevalling, vaker ingingen op hun ervaring rondom de bevalling dan op de gevraagde gedachten en gevoelens over (hun relatie met) hun kind. Wanneer de representaties van ouders over hun kind na de zwangerschap negatiever zijn dan tijdens de zwangerschap, dan wordt dit een negatieve schending van verwachtingen genoemd. Eerder wetenschappelijk onderzoek laat inderdaad ook zien dat een negatieve schending van verwachtingen vaker wordt teruggevonden bij moeders die negatieve bevallingservaringen hebben dan bij vaders, wat een bevestiging kan zijn voor deze verklaring (Flykt et al., 2014). Aangezien dit voor zover bekend de eerste studie is waarin narratieve coherentie wordt onderzocht bij vaders en moeders tijdens de transitie van zwangerschap naar ouderschap, zijn we bewust voorzichtig in het trekken van conclusies. Er is meer onderzoek nodig om verder te ontdekken hoe en waarom narratieve coherentie precies verandert over de tijd heen gedurende deze transitie.

In tegenstelling tot wat we verwachtten, vonden we slechts zwak bewijs voor de eerder gesuggereerde relatie tussen narratieve coherentie en sensitiviteit. Zoals aangegeven hebben we sensitiviteit in vier contexten geobserveerd: tijdens een routine verzorgingstaak, tijdens vrij spel, en tijdens de baseline en reünie van het SFP-experiment. Bij vaders bleek alleen postnatale narratieve coherentie gerelateerd te zijn aan hun sensitiviteit, en ook alleen in de context van vrij spel. In alle andere contexten bleek er geen relatie te bestaan tussen zowel prenatale als postnatale narratieve coherentie en sensitiviteit, bij vaders én moeders. Dit is echter nog geen afdoende bewijs voor de onjuistheid van het eerder genoemde theoretische raamwerk, waarin narratieve coherentie en sensitiviteit als belangrijke factoren worden gezien voor de intergenerationele overdracht van gehechtheid. Eerdere meta-analyses (i.e., grote studies waarbij de resultaten van meerdere andere onderzoeken worden samengenomen) naar gelijksoortige concepten over mentale representaties vonden namelijk wél bewijs voor de relatie tussen mentale representaties van ouders over hun kind en hun sensitiviteit (Foley & Hughes, 2018; Zeegers et al., 2017). De studies die in deze meta-analyses werden samengenomen, richtten zich echter over het algemeen op oudere kinderen dan in onze steekproef. De huidige studie is voor zover bekend het eerste onderzoek waarbij specifiek het concept narratieve coherentie is bestudeerd in relatie tot sensitiviteit tijdens de transitie van zwangerschap naar ouderschap. Wij keken tijdens deze studie naar een specifieke en relatief korte tijdsperiode van 36 weken zwangerschap tot 4 maanden na de geboorte, en

tijdens deze periode vond natuurlijk een belangrijke en unieke levensgebeurtenis plaats waardoor er een heel nieuw gezinssysteem is ontstaan. De relatief jonge leeftijd van het kind speelde mogelijk een rol bij het gevonden zwakke bewijs voor de relatie tussen narratieve coherentie en sensitiviteit, net als het feit dat narratieve coherentie in ieder geval bij moeders wat onstabiel bleek te zijn gedurende de transitie naar het ouderschap. Het is goed mogelijk dat ouders wat meer tijd nodig hebben om dermate realistische en complexe verhalen over (de relatie met) hun kind te kunnen vertellen, oftewel dat hun narratieve coherentie dermate is uitgekristalliseerd, dat het een goede weergave is van de flexibiliteit in informatieverwerkingsprocessen die relevant is voor hun daadwerkelijke (sensitieve) ouderschap. Tot slot dient te worden opgemerkt dat eerder wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat sensitiviteit bij moeders in het eerste jaar van het leven van hun kind daarnaast ook wat instabiel kan zijn (Lohaus et al., 2004). Al met al benadrukken de resultaten van deze studie dat er longitudinaal onderzoek moet worden gedaan om meer inzicht te verkrijgen in zowel het verloop van narratieve coherentie als sensitiviteit en de relatie tussen deze concepten, specifiek tijdens de transitie van zwangerschap naar ouderschap en in de eerste levensjaren van kinderen. In Hoofdstuk 4 hebben we ons daarom gefocust op het verloop van sensitief ouderschap over de tijd heen van de babytijd tot de peutertijd bij zowel moeders als vaders.

Verschillen in sensitiviteit tussen moeders en vaders van de babytijd tot de peutertijd

De laatste twee doelen van dit proefschrift waren het onderzoeken van verschillen in sensitiviteit tussen vaders en moeders en het bestuderen van het verloop van moederlijke en vaderlijke sensitiviteit over de tijd heen van de babytijd tot de peutertijd. De resultaten hiervan zijn in detail beschreven in Hoofdstukken 2, 3 en 4. In Hoofdstuk 2 hebben we verschillen tussen moeders en vaders in hun sensitiviteit naar hun 4 maanden oude baby onderzocht in vier verschillende contexten. We vonden dat moeders en vaders even sensitief waren in alle contexten. In Hoofdstuk 3 hebben we verschillen tussen moeders en vaders in hun sensitiviteit in relatie tot narratieve coherentie onderzocht. We vonden dat alleen sensitiviteit bij vaders gerelateerd was aan hun postnatale narratieve coherentie, en alleen in de vrij spel context. In Hoofdstuk 4 hebben we, in plaats van ons te richten op één tijdsmoment, juist het verloop van sensitiviteit bij moeders en vaders over de tijd heen onderzocht. We hebben op drie meetmomenten van de babytijd tot de peutertijd observaties uitgevoerd: toen het kind 4, 14 en 24 maanden oud was. Op basis van het beschreven resultaat in Hoofdstuk 2 hebben we ervoor gekozen om sensitiviteit te observeren in dezelfde context op alle drie de meetmomenten, namelijk vrij spel, gebruik makend van Ainsworth's conceptualisatie van sensitiviteit. Daarnaast hebben we niet alleen sensitiviteit bij Nederlandse ouders onderzocht, maar ook bij ouders uit het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. In totaal hebben 428 gezinnen aan deze studie meegedaan. Ook in deze studie vonden we geen overall verschillen in sensitiviteit tussen vaders en moeders. Interessant genoeg vonden we wel verschillen in hun verloop van sensitiviteit over de tijd heen. De mate van sensitiviteit nam namelijk toe bij zowel moeders als vaders van de babytijd naar de peutertijd, wat aangeeft dat beide ouders

over de tijd heen beter worden in het oppikken en gepast reageren op de signalen van hun kind. Sensitiviteit nam wel iets sneller toe bij moeders dan bij vaders.

De resultaten van dit proefschrift over de (overall) verschillen in sensitiviteit tussen moeders en vaders staan haaks op het wijdverspreide idee van zowel algemeen publiek als van sommige biologen dat moeders van nature ‘betere’ ouders zijn dan vaders (Gustafsson et al., 2013). Dit is in ieder geval niet waar voor wat betreft sensitief ouderschap specifiek in de eerste twee levensjaren van een kind: slechts 4 maanden na de geboorte van het kind zijn moeders en vaders even sensitief, en hetzelfde geldt voor de overall periode van de babytijd tot de peutertijd. Wel is het zo dat het verloop van sensitiviteit iets verschilt voor vaders versus moeders, aangezien moeders iets sneller stijgen, wat wellicht kan worden verklaard door de hoeveelheid tijd die moeders en vaders over het algemeen spenderen met hun kind. Waar vaders over het algemeen weer vrij snel aan het werk gaan na de geboorte van hun kind, hebben moeders over het algemeen een wat langere periode van verlof en werken zij na de geboorte van hun kind ook meestal minder uren dan voor hun zwangerschap, zodat zij voor hun kind kunnen zorgen (bijv. CBS, 2019). Hoewel het spenderen van meer tijd met kinderen natuurlijk geen garantie geeft voor een hogere mate van sensitiviteit, kan het wel helpen om de unieke wensen, behoeften en signalen van een kind te leren herkennen en begrijpen, wat immers een voorwaarde is om ook sensitief op de signalen te kunnen reageren. Eerdere onderzoeken naar verschillen in sensitiviteit tussen vaders en moeders op diverse tijdstipmomenten van de babytijd tot de peutertijd vonden wisselende resultaten, deels vanwege het gebruik van verschillende contexten en verschillende conceptualisaties van sensitiviteit. Dit proefschrift draagt dan ook bij aan de bestaande literatuur door het gedegen in kaart brengen van het grotere geheel als het gaat om het verloop van sensitief ouderschap bij moeders en vaders in de eerste belangrijke bouwjaren van hun kind.

Sterke eigenschappen, beperkingen en aanbevelingen voor onderzoek

Dit proefschrift heeft een aantal belangrijke sterke eigenschappen. Zo is gebruik gemaakt van een longitudinaal *multi-method design*, zijn niet alleen moeders maar ook vaders onderzocht, en is een *multilevel* benadering toegepast in Hoofdstuk 4 om rekening te kunnen houden met het geneste karakter van de longitudinale data. Dit proefschrift heeft ook een aantal noemenswaardige beperkingen. Ten eerste bestaat de steekproef van het onderzoeksproject dat in dit proefschrift staat beschreven, uit ouders van ‘WEIRD’-landen: westerse, opgeleide, geïndustrialiseerde, rijke en democratische landen (Henrich et al., 2010). De ouders die hebben deelgenomen aan de beschreven studies, waren relatief hoog opgeleid en relatief oud tijdens de geboorte van hun eerste kind en hadden een relatief hoge sociaaleconomische status. Dit komt overeen met onderzoeken die hebben uitgewezen dat een hogere opleiding gerelateerd is aan zowel een hoger inkomen als het later krijgen van kinderen (Eriksson et al., 2013). De specifieke achtergrondkenmerken van de steekproeven van de beschreven studies zorgen er dus voor dat we de gevonden resultaten slechts beperkt kunnen generaliseren. Toekomstig onderzoek is dan ook nodig om te ontdekken in hoeverre de resultaten van dit proefschrift ook van toepassing zijn op een meer diverse groep ouders, zodat er meer duidelijk wordt over de mogelijke

universele validiteit van Ainsworth's sensitiviteitsconcept (bijv. Mesman et al., 2018; Keller et al., 2018).

Ten tweede beschrijft dit proefschrift de allereerste studie naar het verloop van narratieve coherentie in de transitie naar het ouderschap, en de relatie met zowel moederlijke als vaderlijke sensitiviteit. De bestudeerde periode was echter relatief kort, wat de gevonden resultaten mogelijk heeft beïnvloed. Narratieve coherentie is een relatief nieuw onderzoeksonderwerp. De wetenschap zou dan ook baat hebben bij longitudinale studies naar zowel het verloop van narratieve coherentie vanaf de zwangerschap tot in de eerste levensjaren van het kind, als de vermoedelijke relatie met sensitiviteit. Op deze manier kan worden onderzocht of en wanneer deze relatie zich begint te ontwikkelen, om zo meer inzicht te krijgen in de specifieke mechanismen van de intergenerationale overdracht van gehechtheid.

Ten derde heeft dit proefschrift meer inzicht verschaft in het verloop van sensitiviteit als belangrijke ouderschapsvaardigheid. Ouderschap is echter geen eenrichtingsverkeer. Dit is ook een belangrijk uitgangspunt van de wetenschappelijke theorie over familiesystemen: gezinsdynamieken bestaan niet uit lineaire oorzaak-gevolg interacties met een duidelijk startpunt (bijvoorbeeld: ouderschapsgedrag) en eindpunt (bijvoorbeeld: kindgedrag; Kelliedy & Lyons, 2019). Ouders en kinderen hebben beiden invloed op elkaar, dit wordt ook wel circulaire causaliteit genoemd, en dit zorgt voor een interactief patroon zonder duidelijk start- en eindpunt. Dit roept dan ook de vraag op in hoeverre ouderschapsgedrag eigenlijk wel in isolatie kan worden onderzocht, zonder kindgedrag in acht te nemen. Wanneer we echter goed kijken naar de ontwikkeling van het sensitiviteitsconstruct en het bijbehorende codeersysteem van Ainsworth, dan valt op dat zij een belangrijk aspect heeft benadrukt dat vaak onderbelicht wordt, namelijk het dyadische karakter van sensitiviteit (Bretherton, 2013). Ainsworth interpreteert moeder- en kindgedrag namelijk niet als oorzaak-gevolg relaties met één richting, maar beschrijft in haar sensitiviteitsstudies duidelijk het concept circulaire causaliteit. Zij beschouwt het concept sensitiviteit dan ook niet als een absoluut concept zonder rekening te houden met kindgedrag, iets wat ook duidelijk terugkomt in haar definitie van sensitiviteit. Hoewel het uiteraard interessant is om meer onderzoek te doen naar de relatie tussen sensitiviteit en verschillende kinduitkomsten in de toekomst, is de definitie van sensitiviteit volgens Ainsworth, gebruikt in dit proefschrift, dus al een ouderschapsconstruct met een dyadisch of relationeel karakter.

Aanbevelingen voor de praktijk

Naast aanbevelingen voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek, heeft dit proefschrift ook een aantal implicaties voor de praktijk. Ten eerste adviseren wij pedagogen, psychologen, sociaal werkers en andere professionals die met gezinnen werken om zich bewust te zijn van het feit dat context een rol speelt wanneer je bij opvoeders hun opvoedvaardigheden evalueert: uit dit proefschrift blijkt dat ouders wat betreft hun opvoedvaardigheden het beste tot hun recht komen in meer natuurlijke situaties (bijvoorbeeld in hun eigen huis tijdens dagelijkse activiteiten) en meer uitgedaagd

worden in minder natuurlijke of bekende situaties of locaties (bijvoorbeeld op kantoor of in een lab). Context is dus belangrijk om mee te wegen in het oordeel, en beide uiteindes van het spectrum kunnen waardevol zijn om te onderzoeken wanneer er een evaluatie van opvoedvaardigheden nodig is. Ten tweede raden we aan om bij prenatale controles – die cruciaal zijn voor de gezondheid en het welzijn van zowel ouders als kinderen, en een belangrijke rol spelen bij de preventie van gezinsproblematiek na de geboorte – in acht te nemen dat gedachten en gevoelens die aanstaande ouders kunnen hebben over de nabije toekomst met hun kind, niet per se representatief hoeven te zijn voor hun ideeën en gevoelens na de geboorte en hun daadwerkelijke ouderschap, in ieder geval op de korte termijn. Tot slot, aangezien er nog steeds een wijdverspreid idee is dat moeders ‘betere’ ouders zijn dan vaders, benadrukt dit proefschrift dat we vaders niet moeten onderschatten, in ieder geval met betrekking tot sensitief ouderschap: bij westerse, relatief hoogopgeleide ouders geldt dat de sensitieve ouderschapsvaardigheden van vaders over het algemeen gelijk zijn aan die van moeders in de belangrijke eerste bouwjaar van een kinderleven – zowel moeders als vaders zijn gemiddeld genomen adequaat sensitief in de periode van de babytijd tot de peutertijd.

Conclusie

Al met al geeft dit proefschrift belangrijke inzichten in het verloop van sensitief ouderschap van de babytijd tot de peutertijd bij ouders die hun eerst kind hebben gekregen, via het gebruik van internationale, longitudinale data en een *multi-method* en *multi-context design*. Op basis van de beschreven onderzoeksresultaten raden we aan om context in acht te nemen wanneer ouderschapsvaardigheden worden bestudeerd en geëvalueerd. Daarnaast hebben we een eerste stap gezet naar meer duidelijkheid over narratieve coherentie in de transitie van zwangerschap naar ouderschap en de relatie met sensitief ouderschap, en raden we aan om dit onderwerp in de toekomst meer longitudinaal te onderzoeken om zo beter inzicht te krijgen in de specifieke mechanismen van het raamwerk over intergenerationele overdracht van gehechtheid. Ook concluderen we dat, hoewel vaders en moeders wel een verschillend verloop van sensitiviteit hebben van de babytijd tot de peutertijd, zij over deze gehele tijdsperiode genomen wel even sensitief reageren op de signalen van hun kind. Tot slot concluderen we dat sensitiviteit bij zowel vaders als moeders toeneemt over de tijd heen van de babytijd tot de peutertijd: in de eerste belangrijke bouwjaar van een kinderleven worden ouders daadwerkelijk beter in sensitief ouderschap.

Referenties

- Ainsworth, M. D. S. (1967). *Infancy in Uganda: Infant care and the growth of love*. Johns Hopkins Press.
- Ainsworth, M. D. S. (1977). *Affective aspects of the attachment of infant to mother: Individual differences and their correlates to maternal behavior*. Paper presented at the symposium on emotional development in infants at the meeting of the American Association for the Advancement of Science, Washington, DC.
- Ainsworth, M. D. S., & Bell, S. M. (1969). Some contemporary patterns in the feeding situation. In A. Ambrose (Ed.), *Stimulation in early infancy* (pp. 133–170). Academic Press.
- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant–mother attachment and social development. In M. P. Richards (Ed.), *The introduction of the child into a social world* (pp. 99–135). Cambridge University Press.
- Bachmann, C. J., Beecham, J., O'Connor, T. G., Briskman, J., & Scott, S. (2022). A good investment: Longer-term cost savings of sensitive parenting in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *63*, 78-87. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13461>
- Bretherton, I. (2013). Revisiting Mary Ainsworth's conceptualization and assessments of maternal sensitivity-insensitivity. *Attachment & Human Development*, *15*, 460-484. <https://doi.org/10.1080/014616734.2013.835128>
- Cairo, S., Darwiche, J., Tissot, H., Favez, N., Germond, M., Guez, P., De Roten, Y., Frascarolo, F., & Despland, J.-N. (2012). Family interactions in IVF families: Change over the transition to parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, *30*, 5-20. <https://doi.org/10.1080/02646838.2012.669830>
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS]. (2019, 22 January). Vrouwen blijven vaker werken na geboorte eerste kind. Retrieved on 1 March 2022 from <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/04/vrouwen-blijven-vaker-werken-na-geboorte-eerste-kind#:~:text=Ruim%2040%20procent%20van%20alle,een%20eerste%20kind%20zich%20aandient>.
- Chen, Y., Haines, J., Charlton, B. M., & VanderWeele, T. J. (2019). Positive parenting improves multiple aspects of health and well-being in young adulthood. *Nature Human Behavior*, *3*, 684-691. DOI: 10.1038/s41562-019-0602-x
- Cusick, S., & Georgieff, M. K. (2013, April 12). *The first 1,000 days of life: The brain's window of opportunity*. Unicef. <https://www.unicef-irc.org/article/958-the-first-1000-days-of-life-the-brains-window-of-opportunity.html>
- DePasquale, C. E., & Gunnar, M. R. (2020). Parental sensitivity and nurturance. *Future of Children*, *30*, 53-70.
- De Wolff, M. S., & Van IJzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, *68*, 571–591. <https://doi.org/10.2307/1132107>.
- Eriksson, C., Larsson, M., Svanberg, A. S., & Tydén, T. (2013). Reflections on fertility and postponed parenthood – interviews with highly educated women and men without children in Sweden. *Upsala Journal of Medical Sciences*, *118*, 122-129. <https://doi.org/10.3109/03009734.2012.762074>
- Flykt, M., Palosaari, E., Lindblom, J., Vänskä, M., Poikkeus, P., Repokari, L., Tiitinen, A., Tulppala, M., & Punamäki, R.-L. (2014). What explains violated expectations of parent-child relationship in transition to parenthood? *Journal of Family Psychology*, *28*, 148-159. <https://doi.org/10.1037/a0036050>

- Foley, S., & Hughes, C. (2018). Great expectations? Do mothers' and fathers' prenatal thoughts and feelings about the infant predict parent-infant interaction quality? A meta-analytic review. *Developmental Review, 48*, 40-54. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.03.007>
- Glover, V., & Capron, L. (2017). Prenatal parenting. *Current Opinion in Psychology, 15*, 66-70. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.007>
- Gustafsson, E., Levréro, F., Reby, D., & Mathevon, N. (2013). Fathers are just as good as mothers at recognizing the cries of their baby. *Nature Communications, 4*, 1-6. <https://doi.org/10.1038/ncomms2713>
- Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences, 33*, 61-135. <https://doi.org/10.1017/S0140525X0999152X>
- Joosen, K. J., Mesman, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2012). Maternal sensitivity to infants in various settings predicts harsh discipline in toddlerhood. *Attachment & Human Development, 14*, 101-117. <https://doi.org/10.1080/14616734.2012.661217>
- Kelley, L., & Lyons, B. (2019). Circular causality in family systems theory. In J. L. Lebow, A. L. Chambers, & D. C. Breunlin (Eds.), *Encyclopedia of Couple and Family Therapy* (pp.431-434). Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-49425-8_248
- Keller, H., Bard, K., Morelli, G., Chaudhary, N., Vicedo, M., Rosabal-Coto, M., Scheidecker, G., Murray, M., & Gottlieb, A. (2018). The myth of universal sensitive responsiveness: Comment on Mesman et al. (2017). *Child Development, 89*, 1921-1928. <https://doi.org/10.1111/cdev.13031>
- Leuner, B., Glasper, E. R., & Gould, E. (2010). Parenting and plasticity. *Trends in Neurosciences, 33*, 465-473. <https://doi.org/10.1016/j.tins.2010.07.003>
- Lohaus, A., Keller, H., Ball, J., Voelker, S., & Elben, C. (2004). Maternal sensitivity in interactions with three- and 12-month-old infants: Stability, structural composition, and developmental consequences. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice, 13*, 235-252.
- Mesman, J., Minter, T., Angnged, A., Cissé, I. A. H., Deniz Salali, G., & Bamberg Migliano, A. (2018). Universality without uniformity: A culturally inclusive approach to sensitive responsiveness in infant caregiving. *Child Development, 89*, 837-850. DOI: 10.1111/cdev.12795
- Openheim, D. (2006). Child, parent, and parent-child emotion narratives: Implications for developmental psychopathology. *Development and Psychopathology, 18*, 771-790. <https://doi.org/10.1017/S095457940606038X>
- Rijksoverheid. (2018, 12 September). Kabinet investeert in eerste 1000 dagen kind. Retrieved on 21 December 2021 from <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/09/12/kabinet-investeert-in-eerste-1000-dagen-kind>
- Sher-Censor, E. (2015). Five minute speech sample in developmental research: A review. *Developmental Review, 36*, 127-155. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2015.01.005>
- Thompson, R. A. (2018). Early attachment and later development: reframing the questions. In: J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications [3rd edition]* (pp. 330-348). The Guilford Press.
- Tronick, E., Als, H., Adamson, L., Wise, S., & Brazelton, T. B. (1978). Infants response to entrapment between contradictory messages in face-to-face interaction. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 17*, 1-13. [https://doi.org/10.1016/S0002-7138\(09\)62273-1](https://doi.org/10.1016/S0002-7138(09)62273-1)
- Vreeswijk, C. M. J. M., Rijk, C. H. A. M., Maas, A. J. B. M., & Van Bakel, H. J. A. (2015). Fathers' and mothers' representations of the infant: Associations with prenatal risk factors. *Infant Mental Health Journal, 36*, 599-612. <https://doi.org/10.1002/imhj.21541>

- Whittle, S., Simmons, J. G., Dennison, M., Vijayakumar, N., Schwartz, O., Yap, M. B. H., Sheeber, L., & Allen, N. B. (2014). Positive parenting predicts the development of adolescent brain structure: A longitudinal study. *Developmental Cognitive Neuroscience, 8*, 7-17. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2013.10.006>
- Zeegers, M. A. J., Colonesi, C., Stams, G.-J. J. M., & Meins, E. (2017). Mind matters: A meta-analysis on parental mentalization and sensitivity as predictors of infant-parent attachment. *Psychological Bulletin, 143*, 1245-1272. <https://doi.org/10.1037/bul0000114>